

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (toinen jaosto)

22 päivänä joulukuuta 2010*

Asiassa C-279/09,

jossa on kyse EY 234 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyynnöstä, jonka Kammergericht (Saksa) on esittänyt 30.6.2009 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen 22.7.2009, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH

vastaan

Saksan valtio,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja J.N. Cunha Rodrigues sekä tuomarit A. Rosas (esittelevä tuomari), U. Löhms, A. Ó Caoimh ja P. Lindh,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

julkisasiamies: P. Mengozzi,
kirjaaja: hallintovirkamies B. Fülöp,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 3.6.2010 pidetyssä istunnossa esitetyn,

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

- DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH, edustajanaan Rechtsanwältin L. Schwarz,
- Saksan hallitus, asiamiehinään M. Lumma ja J. Kemper,
- Tanskan hallitus, asiamiehinään V. Pasternak Jørgensen ja R. Holdgaard,
- Ranskan hallitus, asiamiehinään G. de Bergues, S. Menez ja B. Beaupère-Manokha,
- Italian hallitus, asiamiehenään G. Palmieri, avustajanaan avvocato dello Stato G. Aiello,
- Puolan hallitus, asiamiehenään M. Dowgielewicz,

- Euroopan komissio, asiamiehinään J.-P. Keppenne ja F. Hoffmeister,

- EFTAn valvontaviranomainen, asiamiehinään F. Simonetti, I. Hauger ja L. Armati,

kuultuaan julkisasiamiehen 2.9.2010 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee tehokkuusperiaatteen tulkintaa sellaisena kuin se on vahvistettu Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä, ja sillä on tarkoitus selvittää, edellyttääkö tämä periaate oikeusavun myöntämistä oikeushenkilöille.

- 2 Pyyntö on esitetty asiassa, jossa asianosaisina ovat DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH (jäljempänä DEB) ja Saksan valtio ja joka koskee tämän yhtiön Saksan tuomioistuimissa tekemää oikeusapuhakemusta.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Unionin oikeus

- 3 Oikeussuojakeinojen parantamisesta rajat ylittävissä riita-asioissa vahvistamalla oikeusapuun kyseisissä riita-asioissa liittyvät yhteiset vähimmäisvaatimukset 27.1.2003 annetun neuvoston direktiivin 2003/8/EY (EYVL L 26, s. 41 ja oikaisu EUVL L 32, s. 15) johdanto-osan 5 ja 11 perustelukappale kuuluvat seuraavasti:

”(5) Tämän direktiivin tavoitteena on edistää maksuttoman oikeusavun soveltamista rajat ylittävissä riita-asioissa niihin henkilöihin, joilla ei ole riittäviä varoja, jos apu on tarpeen, jotta heillä olisi todellinen mahdollisuus oikeusuojaan. Yleisesti tunnustettu oikeus tehokkaiisiin oikeussuojakeinoiniin vahvistetaan myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan [jäljempänä perusoikeuskirja] 47 artiklassa.

--

- (11) Oikeusavun olisi käsitettävä ennen oikeudenkäyntiä annettava oikeudellinen neuvonta sovinnon saavuttamiseksi ennen oikeudenkäynnin vireillepanoa, oikeudellinen avustaminen asian vireillepanemiseksi tuomioistuimessa ja edustaminen oikeudenkäynnissä sekä avustaminen menettelyn kustannusten suorittamisessa tai niistä vapauttaminen.”

- 4 Oikeusapua koskevan oikeuden henkilöllinen soveltamisala määritellään direktiivin 2003/8 3 artiklan 1 kohdassa seuraavasti:

”Tämän direktiivin soveltamisalaan kuuluvassa riita-asiassa asianosaisina olevilla luonnollisilla henkilöillä on oikeus saada asianmukaista oikeusapua, jotta heidän oikeussuojansa voisi toteutua, tässä direktiivissä asetettujen edellytysten mukaisesti.”

- 5 Kyseisen direktiivin 6 artiklan 3 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Jäsenvaltioiden on tehdessään päätöstä hakemuksen perusteista harkittava yksittäisen tapauksen merkitystä hakijan kannalta, mutta ne voivat kuitenkin ottaa huomioon myös asian luonteen, kun hakija vaatii vahingonkorvausta maineensa vuoksi, vaikka hänelle ei ole aiheutunut aineellista tai taloudellista vahinkoa, tai jos hakemus koskee hakijan elinkeinon tai itsenäisenä ammatinharjoittajana toimimiseen suoraan liittyvää kannetta, sanotun kuitenkin rajoittamatta 5 artiklan soveltamista.”

- 6 Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 2.5.1991 (konsolidoitu toisinto julkaistu EUVL 2010, C 177, s. 37) 94 artiklan 2 ja 3 kohdassa määrätään seuraavaa:

”2. Luonnollisella henkilöllä, joka taloudellisen tilanteensa vuoksi ei voi vastata kaikista 1 kohdassa tarkoitetuista kuluista tai osasta niistä, on oikeus maksuttomaan oikeudenkäyntiin.

Taloudellista tilannetta arvioitaessa otetaan huomioon objektiiviset seikat, kuten tulot, varallisuus ja perhetilanne.

3. Maksuton oikeudenkäynti evätään, jos vaikuttaa siltä, että toimen, jota varten sitä haetaan, tutkittavaksi ottamisen edellytykset selvästi puuttuvat tai että toimi on selvästi perusteeton.”

- 7 Euroopan unionin virkamiestuomioistuimen työjärjestyksen 25.7.2007 (konsolidoitu toisinto julkaistu EUVL 2010, C 177, s. 71) 95 artiklan 2 ja 3 kohta ovat sanamuodoltaan täsmälleen samanlaiset kuin unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 94 artiklan 2 ja 3 kohta.

Kansallinen lainsäädäntö

- 8 Oikeudenkäyntimaksuista annetun lain (Gerichtskostengesetz) 12 §:n 1 momentti, jossa vahvistetaan kaikkiin siviiliasioiden kantajiin sovellettava periaate, jonka mukaan oikeudenkäyntimaksut on maksettava etukäteen, kuuluu seuraavasti:

”Siviiliasioissa kanne voidaan pääsääntöisesti nostaa vasta menettelyä koskevan maksun maksamisen jälkeen. Jos kanteessa esitettyä vaatimusta laajennetaan, tuomioistuinin ei pääsääntöisesti ryhdy toimiin ennen menettelyä koskevan maksun maksamista; tätä sovelletaan myös muutoksenhakuasteessa.”

- 9 Saksan siviiliprosessilain (Zivilprozessordnung, jäljempänä ZPO) 78 §:n 1 momentissa säädetään seuraavaa:

”Asianosaisilla on oltava edustajanaan asianajaja Landgerichtissä ja Oberlandesgerichtissä. --”

- 10 ZPO:n 114 § kuuluu seuraavasti:

”Asianosainen, joka ei henkilökohtaisen ja taloudellisen tilanteensa vuoksi voi vastata oikeudenkäyntikuluista tai voi vastata niistä vain osittain tai useammassa erässä, voi hakemuksesta saada oikeusapua, jos aiotulla oikeussuojakeinolla tai puolustautumiskeinolla on riittävät menestymisen mahdollisuudet eikä se vaikuta väärinkäytöltä. --”

- 11 ZPO:n 116 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Oikeusapua myönnetään hakemuksesta

1. --

2. oikeushenkilölle tai asianosaiskelpoiselle yhdistykselle, joka on -- perustettu Saksassa ja joka on sijoittautunut sinne, jos se tai ne, joilla on taloudellinen intressi riidan kohteeseen, eivät voi vastata kuluista ja oikeussuojakeinon tai puolustautumiskeinon turvautumatta jättäminen olisi vastoin yleistä etua --.”

12 ZPO:n 122 §:n 1 momentissa säädetään seuraavaa:

”Oikeusavun myöntäminen tarkoittaa, että

1. liittovaltion tai osavaltion maksujen keräämisestä vastaava virasto voi vaatia asianosaiselta, että tämä maksaa
 - a) erääntyneet tai erääntyvät oikeudenkäyntimaksut ja haastemiehen kulut
 - b) kyseisen viraston maksettavaksi siirretyt avustajaksi nimettyjen asianajajien palkkiot

vain tuomioistuimen antamien määräysten mukaisesti

2. asianosainen vapautetaan velvollisuudesta antaa oikeudenkäyntimaksuja koskeva vakuus
3. avustajiksi nimetyt asianajajat eivät voi vaatia palkkioita asianosaiselta.

--”

13 ZPO:n 123 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Oikeusavun myöntäminen ei vaikuta velvollisuuteen korvata vastapuolelle aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.”

Pääasian oikeudenkäynti ja ennakkoratkaisukysymys

14 DEB on hakenut oikeusapua nostaakseen unionin oikeuteen perustuvaa vastuuta koskevan kanteen Saksan valtiota vastaan.

15 DEB pyrkii saamaan korvausta viivästymisestä, joka on tapahtunut kyseisen jäsenvaltion pannahsa täytäntöön maakaasun sisämarkkinoita koskevista yhteisistä säännöistä 22.6.1998 annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä 98/30/EY (EYVL L 204, s. 1) sekä maakaasun sisämarkkinoita koskevista yhteisistä säännöistä ja direktiivin 98/30/EY kumoamisesta 26.6.2003 annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä 2003/55/EY (EUVL L 176, s. 57), joiden olisi pitänyt mahdollistaa syrjimätön pääsy kansallisiin kaasuverkkoihin. Kyseisen täytäntöönpanossa tapahtuneen viivästymisen vuoksi pääasian kantaja ei saanut saksalaisilta verkko-ohjelmilta mahdollisuutta päästä näiden kaasuverkkoihin, minkä vuoksi kantajalta jäi saamatta noin 3,7 miljardin euron voitto kaasuntoimittajien kanssa tekemistään kaasuntoimitussopimuksista.

16 Koska DEB:llä ei ole tuloja eikä varallisuutta eikä tällä hetkellä myöskään työntekijöitä eikä velkojia, se ei kykene maksamaan oikeudenkäyntimaksuista annetun lain 12 §:n 1 momentissa säädettyä oikeudenkäyntimaksun ennakkoa, joka on määrältään 274 368 euroa.

- 17 Sillä ei myöskään ole varaa käyttää edustajanaan asianajajaa, jonka käyttäminen on pääasian oikeudenkäynnissä pakollista.
- 18 Landgericht Berlin (Berliinin alioikeus) kieltäytyi myöntämästä oikeusapua, koska ZPO:n 116 §:n 2 momentissa säädetty edellytykset eivät täyttyneet.
- 19 Myöskään Kammergerichtin (Berliinin osavaltion ylioikeus), jonka käsiteltäväksi asia saadettiin valittamalla, mukaan ZPO:n 116 §:n 2 momentissa säädetty edellytykset eivät täyty.
- 20 Kammergericht katsoo tätä säännöstä koskevaan Bundesgerichtshofin (liittovaltion ylin tuomioistuin) oikeuskäytäntöön viitaten, ettei kanteen nostamatta jättäminen tässä tapauksessa ole vastoin yleistä etua. Asia voisi olla niin vain siinä tapauksessa, että päätös koskisi merkittäviä väestöryhmiä tai talouselämän sektoreita tai sillä voisi olla yhteiskunnallisia seurauksia (ks. Bundesgerichtshofin määräys 20.12.1989, VIII ZR 139/89). Kanteen nostamatta jättäminen voi olla vastoin yleistä etua, jos se estäisi oikeushenkilöä jatkamasta yleistä etua koskevan tehtävänsä täyttämistä tai jos kyseisen oikeushenkilön olemassaolo riippuu kanteesta, jonka se aikoo nostaa, ja asia saattaa vaikuttaa työpaikkojen olemassaoloon, tai suurelle määrälle velkojia voi aiheutua vahinkoa. Nyt käsiteltävässä asiassa ei ole kyse tällaisesta tilanteesta, koska pääasian kantajalla ei tällä hetkellä ole työntekijöitä eikä velkojia.
- 21 Oikeudellinen käsite ”yleinen etu” mahdollistaisi tosin sen, että kaikki mahdolliset yleiseen etuun liittyvät seikat otettaisiin huomioon oikeushenkilön eduksi (ks. Bundesgerichtshofin määräys 24.10.1990, VIII ZR 87/90). Oikean päätöksen tekeminen ei pääsääntöisesti riitä siihen, että päätös olisi yleisen edun mukainen. Myöskään se ei riitä, että oikeusriidan ratkaisemiseksi olisi mahdollisesti otettava kantaa yleistä etua koskeviin oikeuskysymyksiin (ks. em. Bundesgerichtshofin määräys 20.12.1989).

Tällaisissa tilanteissa – kuten nyt käsiteltävässä tapauksessakaan – ei ole olemassa muuta suureen yleisöön kohdistuvaa todellista haittaa kuin se, ettei asiaa ratkaista tuomiolla. DEB on itse myöntänyt, ettei Saksan liittotasavallan tuomitseminen voi johtaa suoraan energiemarkkinoiden avautumiseen, johon se on vedonnut perusteeksi väitteelleen, jonka mukaan sen kanne koskee ZPO:n 116 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla yleistä etua.

- 22 Kyseisen kansallisen säännöksen tulkitseminen Saksan lainsäätäjän tarkoituksen huomioon ottavalla tavalla ei anna mahdollisuutta ulottaa sen soveltamista kaikkiin vaikutuksiin, myös välillisiin. Oikeuskäytännössä on ZPO:n esitöihin viitaten aina katsottu välttämättömäksi, että kanteen nostamatta jättäminen vaikuttaa oikeusriidan taloudellisten vaikutusten piirissä olevien henkilöiden lisäksi suureen ryhmään henkilöitä.
- 23 ZPO:n 116 §:n 2 momentti on myös perustuslain (Grundgesetz) mukainen. Erityisesti siinä, että oikeushenkilöille myönnettävän oikeusavun edellytykset ovat tiukemmat kuin luonnollisiin henkilöihin kohdistuvat edellytykset, ei ole huomautettavaa valtiosääntöoikeudelliselta kannalta.
- 24 Bundesverfassungsgericht (liittovaltion perustuslakituomioistuin) on todennut tämän useaan kertaan. Oikeusavun myöntäminen on viime kädessä sosiaalivaltion periaatteesta johdettu sosiaalinen tukitoimi, jota ihmisarvon kunnioittaminen edellyttää, mutta tämä ei koske oikeushenkilöitä. Oikeushenkilöt ovat käytännön syistä luotuja keinotekoisia yksiköitä, joilla on valtion oikeusjärjestyksessä hyväksytty oikeudellinen muoto. Yhtiömiehille on tästä oikeudellisesta muodosta etua muun muassa siten, että heidän vastuunsa rajoittuu yhtiöpääomaan. Oikeushenkilöllä on siksi oltava riittävä varallisuus. Tämä on edellytyksenä sen perustamiselle ja välttämätöntä sen olemassaolon jatkumiselle. Juuri siksi oikeushenkilöllä on oikeusjärjestyksessä tunnustettu olemassaolon tarkoitus lähtökohtaisesti vain silloin, kun se kykenee toimimaan

tarkoituksensa mukaisesti ja täyttämään tehtävänsä omilla varoillaan. Näin ollen ZPO:n 116 §:n 2 momentissa on otettu huomioon oikeushenkilöiden erityisasema (ks. Bundesverfassungsgerichtin määräys 3.7.1973, 1 BvR 153/69).

25 Kammergericht pohtii kuitenkin sitä, voiko kieltäytyminen myöntämästä DEB:lle oikeusapua unionin oikeuteen perustuvaa valtion vastuuta koskevan kanteen nostamiseksi olla unionin oikeuden periaatteiden ja erityisesti tehokkuusperiaatteen vastaista. Se nimittäin estäisi sellaisenaan pääasian kantajaa nostamasta unionin oikeuteen perustuvaa vastuuta koskevaa kannetta valtiota vastaan. Kantajan olisi siten mahdotonta tai ainakin kohtuuttoman vaikeaa saada korvausta. Tätä tulkintaa puoltaa myös se, että oikeuskäytännön mukaan unionin oikeuteen perustuva valtion vastuu johtuu unionin oikeuden oikeussääntöjen täysimääräisen tehokkuuden vaatimukselta nimenomaan henkilöiden oikeuksien suojaamiseksi (ks. yhdistetyt asiat C-6/90 ja C-9/90, Francovich ym., tuomio 19.11.1991, Kok., s. I-5357, Kok. Ep. XI, s. I-467).

26 Kammergericht päätti nämä seikat huomioon ottaen lykätä asian ratkaisemista ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavan ennakkoratkaisukysymyksen:

”Onko olemassa esteitä kansalliselle lainsäädännölle, jonka mukaan vaatimusten esittäminen tuomioistuimessa asetetaan riippuvaiseksi maksuja koskevasta ennakosta ja oikeushenkilölle, joka ei pysty suorittamaan tätä ennakkoa, ei myönnetä oikeusapua, kun otetaan huomioon, että säätämällä kansallisilla säännöksillä vahingonkorvausta koskevista oikeudellisista edellytyksistä ja menettelystä [unionin] oikeuteen perustuvaan valtion vastuuseen vetoamiseksi jäsenvaltiot eivät saa tehdä [unionin] oikeuteen perustuvan valtion vastuun periaatteiden mukaisesti maksettavan korvauksen myöntämistä käytännössä mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi?”

Ennakkoratkaisukysymyksen tarkastelu

- 27 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pyrkii kysymyksellään selvittämään, onko unionin oikeutta ja erityisesti tehokkuusperiaatetta tulkittava siten, että kyseinen periaate on unionin oikeuteen perustuvaa valtion vastuuta koskevaa oikeudenkäyntiä vireille pantaessa esteenä sille, että kansallisessa lainsäädännössä asetetaan kanteen nostamisen edellytykseksi oikeudenkäyntimaksujen ennakon maksaminen ja säädetään, ettei oikeusapua voida myöntää oikeushenkilölle silloinkaan, kun se ei pysty maksamaan tätä ennakkoa.
- 28 Kuten tehokkuusperiaatetta koskevasta täysin vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, menettelysäännöt sellaisia oikeussuojakeinoja varten, joilla pyritään turvaamaan yksityisillä oikeussubjekteilla unionin oikeuden perusteella olevat oikeudet, eivät saa olla sellaisia, että unionin oikeusjärjestyksessä vahvistettujen oikeuksien käyttäminen on käytännössä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa (ks. mm. asia 33/76, Rewe-Zentralfinanz ja Rewe-Zentral, tuomio 16.12.1976, Kok., s. 1989, Kok. Ep. III, s. 271, 5 kohta; asia C-432/05, Unibet, tuomio 13.3.2007, Kok., s. I-2271, 43 kohta ja asia C-268/06, Impact, tuomio 15.4.2008, Kok., s. I-2483, 46 kohta). Kyseinen tuomioistuin pyrkii selvittämään pääasiallisesti, tekeekö se seikka, ettei oikeushenkilö voi saada oikeusapua, sen oikeuksien käyttämisen sille käytännössä mahdottomaksi siksi, ettei oikeushenkilö voi saada asiaansa käsitellyksi tuomioistuimessa, kun sen on mahdotonta maksaa oikeudenkäyntimaksujen ennakkoa ja saada asianajajan apua.
- 29 Esitetty kysymys koskee siten oikeushenkilön oikeutta saada todellinen mahdollisuus oikeussuojaan ja unionin oikeuden yhteydessä siis tehokkaan oikeussuojan periaatetta. Tämä on jäsenvaltioiden yhteisestä valtiosääntöperinteestä johtuva unionin oikeuden yleinen periaate, ja se on vahvistettu Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn eurooppalaisen yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) 6 ja 13 artiklassa (asia 222/84, Johnston, tuomio 15.5.1986, Kok., s. 1651, Kok. Ep. VIII, s. 621, 18 ja 19 kohta; asia 222/86, Heylens ym., tuomio 15.10.1987, Kok., s. 4097, Kok. Ep. IX, s. 225, 14 koh-

ta; asia C-424/99, komissio v. Itävalta, tuomio 27.11.2001, Kok., s. I-9285, 45 kohta; asia C-50/00 P, Unión de Pequeños Agricultores v. neuvosto, tuomio 25.7.2002, Kok., s. I-6677, 39 kohta; asia C-467/01, Eribrand, tuomio 19.6.2003, Kok., s. I-6471, 61 kohta ja em. asia Unibet, tuomion 37 kohta).

- 30 Perusoikeuksien osalta on Lissabonin sopimuksen voimaantulosta lähtien otettava huomioon perusoikeuskirja, jolla on SEU 6 artiklan 1 kohdan ensimmäisen alakohdan mukaan sama oikeudellinen arvo kuin perussopimuksilla. Perusoikeuskirjan 51 artiklan 1 kohdassa nimittäin määrätään, että perusoikeuskirjan määräykset koskevat jäsenvaltioita niiden soveltaessa unionin oikeutta.
- 31 Perusoikeuskirjan 47 artiklan ensimmäisessä kohdassa määrätään tältä osin, että jokaisella, jonka unionin oikeudessa taattuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava kyseisessä artiklassa määrättyjen edellytysten mukaisesti käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot tuomioistuimessa. Saman artiklan toisen kohdan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on etukäteen laillisesti perustettu. Jokaisella on oltava mahdollisuus saada neuvoja ja antaa toisen henkilön puolustaa ja edustaa itseään. Kyseisen artiklan kolmannessa kohdassa puolestaan määrätään erityisesti, että maksutonta oikeusapua annetaan vähävaraisille, jos tällainen apu on tarpeen, jotta asianomainen voisi tehokkaasti käyttää oikeutta saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi.
- 32 Kyseisen artiklan selitykset on SEU 6 artiklan 1 kohdan kolmannen alakohdan ja perusoikeuskirjan 52 artiklan 7 kohdan mukaan otettava huomioon perusoikeuskirjan tulkinnassa, ja näiden selitysten mukaan perusoikeuskirjan 47 artiklan toinen kohta vastaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaletta.
- 33 Kun nämä seikat otetaan huomioon, esitetty kysymys on muotoiltava uudelleen siten, että se koskee perusoikeuskirjan 47 artiklassa taattua tehokkaan oikeussuojan

periaatetta ja sen tarkoituksena on selvittää, onko tämä periaate unionin oikeuteen perustuvaa valtion vastuuta koskevaa oikeudenkäyntiä vireille pantaessa esteenä sille, että kansallisessa lainsäädännössä asetetaan kanteen nostamisen edellytykseksi oikeudenkäyntimaksun ennakon maksaminen ja säädetään, ettei oikeusapua voida myöntää oikeushenkilölle silloinkaan, kun se ei pysty maksamaan tätä ennakkoa.

- 34 ZPO:n 122 §:n 1 momentista ilmenee, että oikeusapu voi kattaa sekä oikeudenkäyntimaksut että asianajajien saatavat. Koska kansallinen tuomioistuin ei ole täsmentänyt, koskeeko esitetty kysymys ainoastaan oikeudenkäyntimaksujen ennakon maksamista, asiassa on syytä tutkia molemmat näkökohdat.
- 35 Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdassa täsmennetään, että siltä osin kuin perusoikeuskirjan oikeudet vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattuja oikeuksia, niiden merkitys ja ulottuvuus ovat samat kuin mainitussa yleissopimuksessa. Näiden taattujen oikeuksien merkitystä ja ulottuvuutta ei kyseisen määräyksen selityksen mukaan määritellä ainoastaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen sanamuodossa vaan myös muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdan jälkimmäisessä virkkeessä määrätään, ettei saman kohdan ensimmäinen virke estä unionia myöntämästä laajempaa suojaa (ks. vastaavasti asia C-400/10 PPU, McB, tuomio 5.10.2010, Kok., s. I-8965, 53 kohta).
- 36 Erityisesti perusoikeuskirjan 47 artiklan kolmannen kohdan osalta on todettava, että 47 artiklan selityksen viimeisessä kappaleessa mainitaan asiassa Airey vastaan Irlanti annettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio (asia Airey v. Irlanti, tuomio 9.10.1979, A-sarja, nro 32, 11 kohta), jonka mukaan oikeusapua on annettava, jos sen saamatta jääminen merkitsisi sitä, ettei tehokasta oikeussuojakeinoa todellisuudessa taata. Siinä ei kuitenkaan täsmennetä, onko oikeusapua annettava oikeushenkilöille, eikä sitä, millaisia kuluja oikeusapu koskee.

- 37 Määräystä on tulkittava sen asiayhteyden sekä unionin oikeuden muiden säädösten, jäsenvaltioiden oikeuden ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa.
- 38 Kuten Euroopan komissio on kirjallisissa huomautuksissaan todennut, perusoikeuskirjan 47 artiklan ensimmäisessä ja toisessa kohdassa käytetty sana ”jokaisella” voi tarkoittaa yksityishenkilöitä, mutta puhtaasti kielellisestä näkökulmasta se ei sulje pois oikeushenkilöitä.
- 39 Tältä osin on todettava, että vaikkei perusoikeuskirjan selityksistä saada täsmennystä tähän kysymykseen, se seikka, että kyseisen 47 artiklan saksankielisessä toisinnossa käytetään sanaa ”Person” (henkilö) eikä sanaa ”Mensch” (ihminen), jota käytetään perusoikeuskirjan saksankielisen toisinnon useissa muissa määräyksissä, kuten esimerkiksi sen 1, 2, 3, 6, 29, 34 ja 35 artiklassa, saattaa osoittaa, ettei oikeushenkilöitä ole rajattu 47 artiklan soveltamisalan ulkopuolelle.
- 40 Lisäksi perusoikeuskirjan 47 artiklassa taattu oikeus tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin tuomioistuimessa sisältyy perusoikeuskirjan VI osastoon, joka koskee lainkäyttöä ja jossa vahvistetaan menettelyä koskevia muita periaatteita, joita sovelletaan sekä luonnollisiin henkilöihin että oikeushenkilöihin.
- 41 Se seikka, ettei oikeusavun saamista koskeva oikeus sisälly yhteisvastuuta koskevaan perusoikeuskirjan IV osastoon, ilmaisee sen, ettei kyseistä oikeutta ole tarkoitettu ensisijaisesti sosiaaliavuksi, kuten asia näyttää olevan Saksan oikeudessa, mihin seikkaan Saksan hallitus on vedonnut perustellakseen sitä, että tämä oikeus on varattava vain luonnollisille henkilöille.

- 42 Myös se, että oikeusavun myöntämistä koskeva määräys sisältyy oikeutta tehokkai-
siin oikeussuojakeinoihin koskevaan perusoikeuskirjan artiklaan, osoittaa sen, että
oikeusavun myöntämisen tarpeellisuutta on arvioitava ottaen lähtökohdaksi juuri sen
henkilön oikeus, jonka unionin oikeudessa taattuja oikeuksia ja vapauksia on loukat-
tu, eikä yhteiskunnan yleistä etua, joka tosin voi olla yksi avun tarpeellisuuden ar-
viointiin vaikuttavista seikoista.
- 43 Muissa unionin oikeuden säädöksissä, joihin pääasian asianosaiset sekä huomautuk-
sia esittäneet jäsenvaltiot ja komissio ovat vedonneet, kuten erityisesti direktiivissä
2003/8, unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksessä ja Euroopan unionin virka-
miestuomioistuimen työjärjestyksessä, ei ole määräyksiä oikeusavun myöntämisestä
oikeushenkilöille. Tästä ei kuitenkaan voida tehdä yleisesti sovellettavaa johtopäätös-
tä, koska yhtäältä direktiivin soveltamisalasta ja toisaalta unionin yleisen tuomioistui-
men ja virkamiestuomioistuimen toimivallasta johtuu, että kyseiset säädökset koske-
vat erityisesti määriteltyjä oikeudenkäyntien ryhmiä.
- 44 Kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 76–80 kohdassa, jäsenval-
tioiden kansallisen oikeuden tarkastelu osoittaa, ettei ole olemassa todella yhteistä
periaatetta, jonka kaikki jäsenvaltiot olisivat omaksuneet oikeusavun myöntämisessä
oikeushenkilöille. Ratkaisuehdotuksensa 80 kohdassa julkisasiamies on sen sijaan
todennut myös, että niissä jäsenvaltioissa, joissa sallitaan oikeusavun myöntäminen
oikeushenkilöille, voittoa tavoittelevia oikeushenkilöitä ja voittoa tavoittelemattomia
oikeushenkilöitä käsitellään varsin yleisesti eri tavalla.
- 45 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön tarkastelu osoittaa, että
kyseinen tuomioistuin on useaan kertaan huomauttanut, että oikeus saada asiansa
tuomioistuimen käsiteltäväksi kuuluu olennaisena osana Euroopan ihmisoikeusso-
pimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa mainittuun oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä
koskevaan oikeuteen (ks. mm. asia *McVicar v. Yhdistynyt kuningaskunta*, Euroopan
ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 7.5.2002, *Recueil des arrêts et décisions* 2002-
III, 46 kohta). Tältä kannalta on tärkeää, että kantajalla on mahdollisuus tehokkaasti

puolustaa tuomioistuimessa etuaan (asia Steel ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.2.2005, 59 kohta). Oikeus saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi ei kuitenkaan ole ehdoton.

- 46 Ottaessaan kantaa asianajajan apuna myönnettävään oikeusapuun Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että kysymys siitä, onko oikeusavun myöntäminen tarpeen, jotta oikeudenkäynti olisi oikeudenmukainen, on ratkaistava kunkin yksittäisen asian tosiseikkojen ja olosuhteiden perusteella ja että tämä riippuu muun muassa siitä, kuinka suuri merkitys asialla on kantajalle, asiassa sovellettavien oikeussääntöjen ja oikeudenkäyntimenettelyn vaikeudesta ja oikeudenkäynnissä sovellettavasta menettelystä sekä myös kantajan kyvystä puolustaa tehokkaasti etuaan (em. asia Airey v. Irlanti, tuomion 26 kohta; em. asia McVicar v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomion 48 ja 49 kohta; asia P., C. ja S. v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 16.7.2002, Recueil des arrêts et décisions 2002-VI, 91 kohta sekä em. asia Steel ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomion 61 kohta). Kantajan taloudellinen tilanne tai hänen mahdollisuutensa oikeudenkäynnin voittamiseen voidaan kuitenkin ottaa huomioon (em. asia Steel ja Morris v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomion 62 kohta).
- 47 Siltä osin kuin on kyse oikeusavun myöntämisestä vapauttamalla oikeudenkäyntimaksujen maksamisesta tai niitä koskevan vakuuden asettamisesta ennen kanteen nostamista tuomioistuimessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on myös tarkastellut asian olosuhteita kokonaisuudessaan selvittääkseen, onko asian saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi koskevan oikeuden rajoituksilla puututtu tämän oikeuden keskeiseen sisältöön, pyritäänkö niillä hyväksyttävään päämäärään ja ovatko käytetyt keinot järkeviä tavoiteltuun päämäärään nähden (ks. vastaavasti asia Tolstoy-Miloslavsky v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 13.7.1995, A-sarja, nro 316-B, 59–67 kohta ja asia Kreuz v. Puola, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 19.6.2001, Recueil des arrêts et décisions 2001-VI, 54 ja 55 kohta).
- 48 Näistä ratkaisuista ilmenee, että oikeusapu voi kattaa sekä asianajajan avun että vapautuksen oikeudenkäyntimaksujen maksamisesta.

- 49 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on lisäksi katsonut, että vaikka oikeusavun myöntämisen edellytysten tutkimista varten voidaan ottaa käyttöön asioiden seurantamenettely, tämän menettelyn on toimittava niin, ettei se ole mielivaltainen (ks. vastaavasti asia *Del Sol v. Ranska*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 26.2.2002, 26 kohta; asia *Puscasu v. Saksa*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätös 29.9.2009, 6 kohdan viimeinen kappale ja asia *Pedro Ramos v. Sveitsi*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 14.10.2010, 49 kohta).
- 50 Ihmisoikeustuomioistuimella on ollut tilaisuus arvioida tilannetta, jossa kaupallinen yhtiö oli hakenut oikeusapua, vaikka Ranskan lainsäädännön mukaan oikeusapua myönnetään vain luonnollisille henkilöille ja poikkeustapauksissa voittoa tavoittelemattomille oikeushenkilöille, joiden kotipaikka on Ranskassa ja joilla ei ole riittäviä varoja. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että kaupallisten yhtiöiden sekä luonnollisten henkilöiden ja voittoa tavoittelemattomien oikeushenkilöiden kohtelun ero perustuu objektiiviseen ja järkevään syyhyn, joka liittyy oikeusapua koskeviin verotussäännöksiin, joiden mukaan oikeudenkäyntikulut voidaan kokonaisuudessaan vähentää verotettavasta tuloksesta ja tappio voidaan siirtää myöhemmälle verokaudelle (asia *VP Diffusion Sarl v. Ranska*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 26.8.2008, 4, 5 ja 7 kohta).
- 51 Myös tapauksessa, jossa kunnallisen maatalousomaisuuden käyttäjien yhteisö oli hakenut oikeusapua vastustaakseen parempaa oikeutta kiinteistöön koskenutta kannetta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että asiassa oli otettava huomioon se seikka, että yhdistysten ja yksityisten yhtiöiden oikeuksiensa puolustamiseen osoittamat varat ovat peräisin niiden jäsenten hyväksymistä, osoittamista ja maksamista varoista, ja korosti, että hakemus oli tehty puhevallan käyttämiseksi omistusoikeutta kiinteistöön koskevassa riita-asiassa, jonka lopputulos vaikutti vain kyseisten yhteisöjen jäsenten asemaan (asia *CMVMC O'Limo v. Espanja*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätös 24.11.2009, 26 kohta). Ihmisoikeustuomioistuimen mielestä näin ollen kieltäytymisellä maksuttoman oikeusavun myöntämisestä kantajana olleelle yhteisölle ei ollut puututtu tälle yhteisölle kuuluvan, asiansa saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi koskevan oikeuden keskeiseen sisältöön.

- 52 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä mainitun oikeuskäytännön tarkastelu osoittaa, ettei oikeusavun myöntäminen oikeushenkilöille ole lähtökohtaisesti suljettu pois mutta sitä on arvioitava sovellettavien oikeussääntöjen ja asianomaisen yhtiön tilanteen perusteella.
- 53 Oikeudenkäynnin kohde ja varsinkin sen taloudellinen merkitys voidaan huomioida.
- 54 Tarkasteltaessa hakijana olevan oikeushenkilön taloudellista asemaa voidaan huomioida muun muassa yhtiömuoto – onko kyseessä pääomayhtiö vai henkilöyhtiö, onko yhtiön osakkaiden vastuuta rajoitettu vai ei –, sen osakkaiden taloudellinen asema, yhtiön toiminnan tarkoitus, yhtiön perustamisessa noudatettu menettely ja erityisesti yhtiölle osoitettujen varojen ja sen suunnitellun toiminnan välinen suhde.
- 55 EFTAn valvontaviranomainen on vedonnut huomautuksissaan siihen, että Saksan oikeuden mukaan yhtiö ei voi milloinkaan täyttää oikeusavun saamisen edellytyksiä siinä tapauksessa, ettei se ole onnistunut aloittamaan varsinaista toimintaansa käyttäen siinä henkilökuntaa ja muuta infrastruktuuria. Tämä edellytys voi kuitenkin kohdistua aivan erityisesti sellaisiin oikeusavun hakijoihin, jotka vetoavat unionin oikeudessa taattuihin oikeuksiin, kuten erityisesti sijoittautumisvapauteen tai tietyille markkinoille pääsyyn jäsenvaltiossa.
- 56 On huomautettava, että kansallisten tuomioistuinten on ehdottomasti otettava huomioon tämä seikka. Kansallisten tuomioistuinten tehtävänä on kuitenkin tasapainottaa asiaan liittyvät näkökohdat asianmukaisesti, jotta unionin oikeuteen vetoavien hakijoiden oikeus saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi turvataan suosimatta kuitenkaan heitä muihin hakijoihin verrattuna. Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ja Saksan hallitus ovat ilmoittaneet tähän, että Bundesgerichtshofin oikeus-

käytännön mukaan oikeudellisessa käsitteessä ”yleinen etu” voidaan ottaa huomioon kaikki mahdolliset yleiseen etuun liittyvät seikat oikeushenkilön eduksi.

- 57 DEB on lisäksi korostanut istunnossa, että Saksan liittotasavallan asema pääasian oikeudenkäynnissä on kaksitahoinen. Kyseinen jäsenvaltio ei nimittäin ole ainoastaan pääasian kantajan kärsimän vahingon aiheuttaja vaan se on myös vastuussa tehokkaan oikeussuojan takaamisesta kantajalle.
- 58 On kuitenkin todettava, ettei unionin oikeus ole esteenä sille, että jäsenvaltio käyttää samanaikaisesti lainsäädäntövaltaa, hallintovaltaa ja tuomiovaltaa, kunhan näiden toimivaltuuksien käyttö järjestetään oikeusvaltiolle ominaista toimivallanjakoa noudattaen. Asiassa ei ole väitetty, ettei niin olisi pääasiassa kyseessä olevassa jäsenvaltiossa.
- 59 Kun kaikki nämä seikat otetaan huomioon, esitettyyn kysymykseen on vastattava, että perusoikeuskirjan 47 artiklassa taattua tehokkaan oikeussuojan periaatetta on tulkittava siten, ettei sitä, että oikeushenkilöt voisivat vedota tähän periaatteeseen, ole suljettu pois ja että kyseisen periaatteen mukaisesti myönnettävään oikeusapuun voi kuulua esimerkiksi vapauttaminen oikeudenkäyntimaksujen ennakon maksamisesta ja/tai asianajajan apu.
- 60 Kansallisen tuomioistuimen on tutkittava, rajoittavatko oikeusavun myöntämisen edellytykset oikeutta asian saattamiseen tuomioistuimen käsiteltäväksi siten, että rajoitus merkitsee puuttumista tämän oikeuden keskeiseen sisältöön, onko näillä edellytyksillä hyväksyttävä tarkoitus ja ovatko käytetyt keinot järkeviä niillä tavoiteltuun päämäärään nähden.

- 61 Kansallinen tuomioistuin voi tässä arvioinnissa huomioida oikeudenkäynnin kohteen, hakijan tosiasialliset mahdollisuudet asian voittamiseen, asian merkityksen hakijalle, asiassa sovellettavien oikeussääntöjen ja oikeudenkäyntimenettelyn vaikeuden sekä myös hakijan kyvyn puolustaa tehokkaasti etuaan. Oikeasuhteisuuden arvioimiseksi kansallinen tuomioistuin voi myös huomioida etukäteen maksettavien oikeudenkäyntimaksujen määrän ja sen, aiheutuuko niistä mahdollisesti ylivoimainen este asian saattamiselle tuomioistuimen käsiteltäväksi.
- 62 Erityisesti oikeushenkilöiden osalta on todettava, että kansallinen tuomioistuin voi huomioida niiden tilanteen. Se voi siten huomioida esimerkiksi asianomaisen oikeushenkilön yhtiömuodon ja sen, tavoitteleeko se voittoa, sekä sen yhtiömiesten tai osakkaiden taloudellisen aseman ja sen, onko heillä mahdollisuus hankkia kanteen nostamiseen tarvittavat rahamäärät.

Oikeudenkäyntikulut

- 63 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (toinen jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa taattua tehokkaan oikeussuojan periaatetta on tulkittava siten, ettei sitä, että oikeushenkilöt voisivat vedota

tähän periaatteeseen, ole suljettu pois ja että kyseisen periaatteen mukaisesti myönnettävään oikeusapuun voi kuulua esimerkiksi vapauttaminen oikeudenkäyntimaksujen ennakon maksamisesta ja/tai asianajajan apu.

Kansallisen tuomioistuimen on tutkittava, rajoittavatko oikeusavun myöntämisen edellytykset oikeutta asian saattamiseen tuomioistuimen käsiteltäväksi siten, että rajoitus merkitsee puuttumista tämän oikeuden keskeiseen sisältöön, onko näillä edellytyksillä hyväksyttävä tarkoitus ja ovatko käytetyt keinot järkeviä niillä tavoiteltuun päämäärään nähden.

Kansallinen tuomioistuin voi tässä arvioinnissa huomioida oikeudenkäynnin kohteen, hakijan tosiasialliset mahdollisuudet asian voittamiseen, asian merkityksen hakijalle, asiassa sovellettavien oikeussäätöjen ja oikeudenkäyntimenettelyn vaikeuden sekä myös hakijan kyvyn puolustaa tehokkaasti etuaan. Oikeasuhteisuuden arvioimiseksi kansallinen tuomioistuin voi myös huomioida etukäteen maksettavien oikeudenkäyntimaksujen määrän ja sen, aiheutuuko niistä mahdollisesti ylivoimainen este asian saattamiselle tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Erityisesti oikeushenkilöiden osalta on todettava, että kansallinen tuomioistuin voi huomioida niiden tilanteen. Se voi siten huomioida esimerkiksi asianomaisen oikeushenkilön yhtiömuodon ja sen, tavoitteleeko se voittoa, sekä sen yhtiömiesten tai osakkaiden taloudellisen aseman ja sen, onko heillä mahdollisuus hankkia kanteen nostamiseen tarvittavat rahamäärät.

Allekirjoitukset